

RAPPORT

**Miljöarkeologiska undersökningar vid Pörnallbacken och
Kapakullen,
Rejpelt-Vörå, Österbotten
Finland**

Augusti 1994

Roger Engelmark Johan Linderholm

**ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN VID UMEÅ UNIVERSITET
MILJÖARKEOLOGISKA LABORORIET**

Markkemiska undersökningar vid Pörnnullbacken och Kaparkullen.

Inledning

Syftet med undersökningen var att med hjälp av geofysiska och geokemiska prospekteringsmetoder, söka lokalisera eventuell bosättning inom två områden, Pörnnullbacken och Kaparkullen, samt att beskriva markanvändningen inom de båda lokalerna.

De två undersökningslokalerna ligger på västra sidan av Vörå-ån, i byn Rejpelt (se fig 1). Pörnnullbackens undersökningsområde utgörs av en svag sluttning med moig jordart, som slutar i en dikad (våt) åkermark på sannolikt gammal myr. Undersökningsområdet vid Kaparkullen består av en sandig platå som släntar ned mot finkornigare/fuktigare sediment liknande Pörnnullbackens. Vegetationen kring provtagningslokalerna består av blandskog. Bägge lokalerna brukas fortfarande som åker.

J. Tegengren beskriver vid tre tillfällen 1925, 1933 och 1939 några av fornlämningarna i närområdet, där han bland annat omnämner en grav som skall ha legat i anslutning till Pörnnullbackens undersökningsområde.

Äldre kartmaterial bla från 1721 (se fig 2) visar på en fullständig uppodling av landskapet där all odlingsbar mark är tagen i anspråk, redan under 1700-tal men detta har förmodligen skett betydligt tidigare. Före den storskaliga utdikning av området torde åkrarna ha varit koncentrerade till höjder med grövre sediment (sand). Dessa höjder har emellertid varit utsatta för ett hårt exploateringsstryck i modern tid (grus-sandtäckt etc) varför många av de förhistoriska lämningarna är förstörda.

Kartor i rapporten bygger på en fältkarta upprättad vid undersökningen, samt utdrag ur ekonomiska kartan.

Provtagning

Provtagningen genomfördes under två dagar i juni månad 1994 av författarna tillsammans med Kurt Gullberg, Österbottens Fornforskningsällskap.

Vid provtagningen användes en sond (3,5 cm diameter) och till varje prov insamlades ca 1 dl jord. Proven togs ur botten av matjordslagret, dvs av modern plogning tämligen ostörda jordlager, där information rörande en eventuell bosättning sannolikt är bevarad. I vissa fall provtogs även C-horisonten för att belysa profilens mer allmänna pedologi. Förkomst av kol, slagg samt lerklining noterades under provinsamlingen.

Provtagningen genomfördes under överinseende av Museiverkets representant Erki Salminen vid Österbottens Museum i Vasa samt Museiverkets lokala representant, Erik Svens.

Analys

Jordproverna homogeniserades innan sub-prov togs ut för respektive analys och analyserades med avseende på:

1. Fosfathalt (citronsyralösligt, oorganisk fosfat: P°)
2. Glödförlust (GF)
3. Magnetisk susceptibilitet (MS).

Fosfathalterna bestämdes enligt O. Arrhenius citronsyrametod något modifierad vid Umeå universitets miljöarkeologiska forskningslaboratorium. Fosfathalten anges som P° , dvs mg $P_2O_5/100$ g jord, där 1g jord lakas i 2% citronsyra. Laboratiemätningar av magnetisk susceptibilitet utfördes med en Bartington MS2 med en sensor av typ MS2B, (enheten är en definierad SI enhet).

Vid provförbehandlingen noterades även förkomst av kol, slagg samt lerklining.

Resultat

Undersökningen omfattar från bägge lokalerna har totalt 90 prov varav 71 prov från Pörnnullbacken och 19 prov från Kaparkullen (se tab. 1)

	Pörnnullbacken (n 71)		Kaparkullen (n 19)	
	medelvärde	standardav	medelvärde	standardav
P°	140.7	34.4	159.8	52.9
MS	38.2	14.8	42.1	11.6
LOI	3.5	1.5	3.0	0.6

Tabell 1. Medelvärden och standardavvikelser för resp provtagningsområde.

Några generella iakttagelser kring analysresultaten är främst den generellt höga bakgrundsnivån för fosfathalten hos bägge lokalerna. Detta kan förmodligen hänföras till att odlingslandskapet är långvarigt och hårt exploaterat, dels gödsling med någon form av mineralsalt av fosfor edyl, dels utplöjt boplatsmaterial från förhistorisk bosättning, vilket indikeras av lerklining, kol och slagg.

I Pörnnullbackens nordvästra del sammanfaller högre värden från de olika analyserna. Detta framgår tydligast av sammanställningen i figur m, men detta gäller även de övriga figurerna (n, x-z). Resultaten från analyserna sammantaget med observationer i fält pekar på en sannolik bosättningslokal i denna del. I fält noterades att i vissa delar av området fanns bevarade kulturlager, under matjorden.

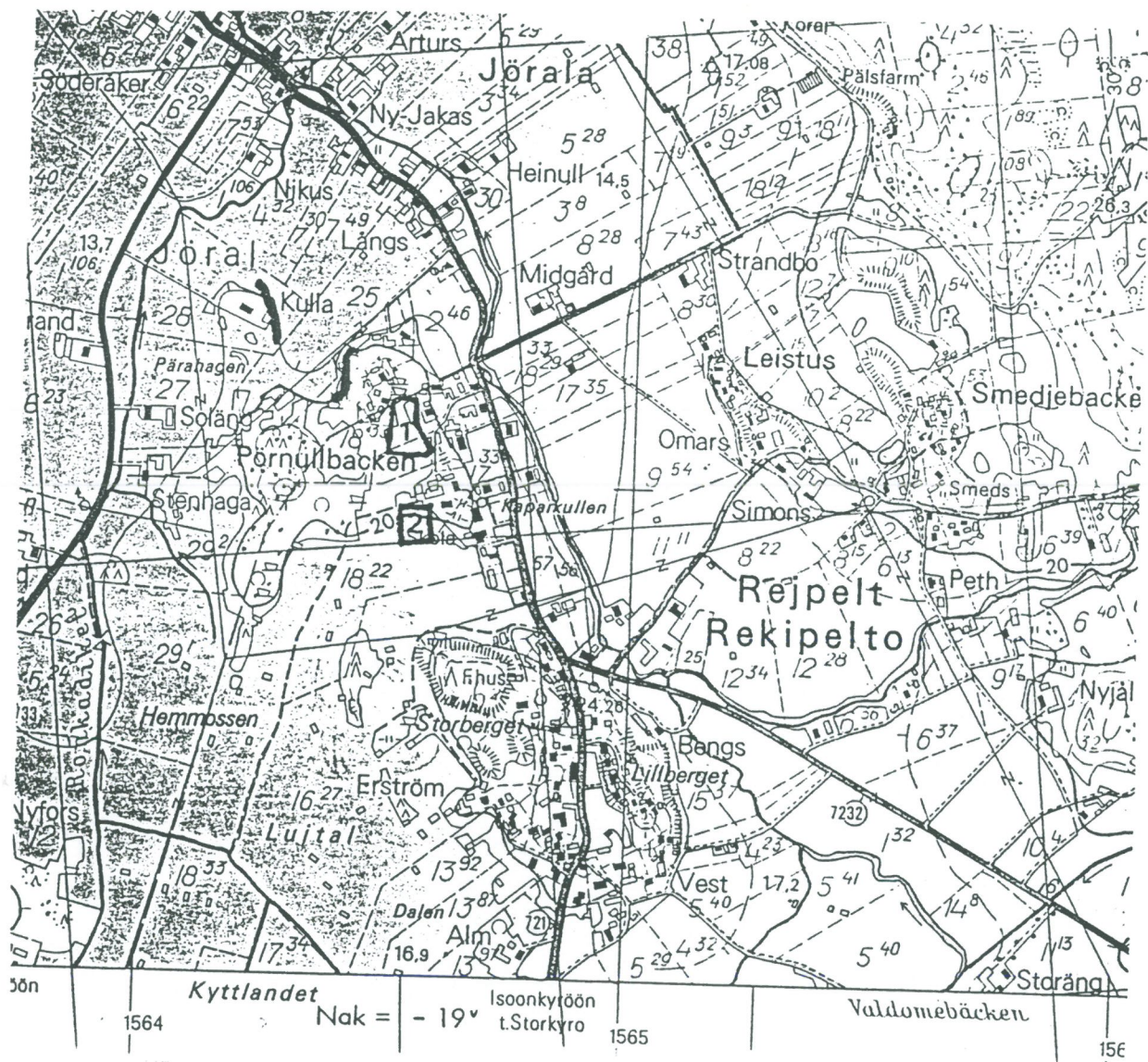
Resultaten från Kaparkullen visar, i nordöstra delen av lokalen, tre prov som markant avviker från de övriga (se fig. Ö). Här är dock markförhållandena annorlunda, då matjorden ligger på sand, till skillnad från Pörnnullbacken där underlaget är finkornigare (mo). Kulturlagret förefaller vara genomplöjt i betydligt högre grad här än i Pörnnullbacken.

Slutsats

När kemiska/fysikaliska data utvärderas och tolkas inom arkeologin måste man här komma ihåg att den markkemiska/fysikaliska bilden utgör summan av en längre tids påverkan där den mest intensiva fasen slår igenom. Detta är inte minst viktigt när det gäller landskap av den typ som denna undersökning behandlar, där "livsutrymmet" varit trångt redan tidigt i historien och där man följdaktligen nyttjat samma områden under långa tider.

Undersökningsområdet vid Pörnullbacken har tydliga indikationer på bosättning, troligen även bevarade sådana. Den miljöarkeologiska undersökningen pekar på detta. Med tanke på fornlämningsmiljön, med gravar, i närområdet förefaller också troligt att en bosättning skulle kunna ligga här. En arkeologisk utgrävning skulle kunna ge vidare information om detta. Några initiala sökschakt över området skulle tämligen snabbt avgöra närvaro och bevarandegrad av eventuellt boplatsmaterial.

Vid Kaparkullen har troligen funnits en boplats, men bevaringsomständigheterna har inte visat sej vara så gynnsamma här.

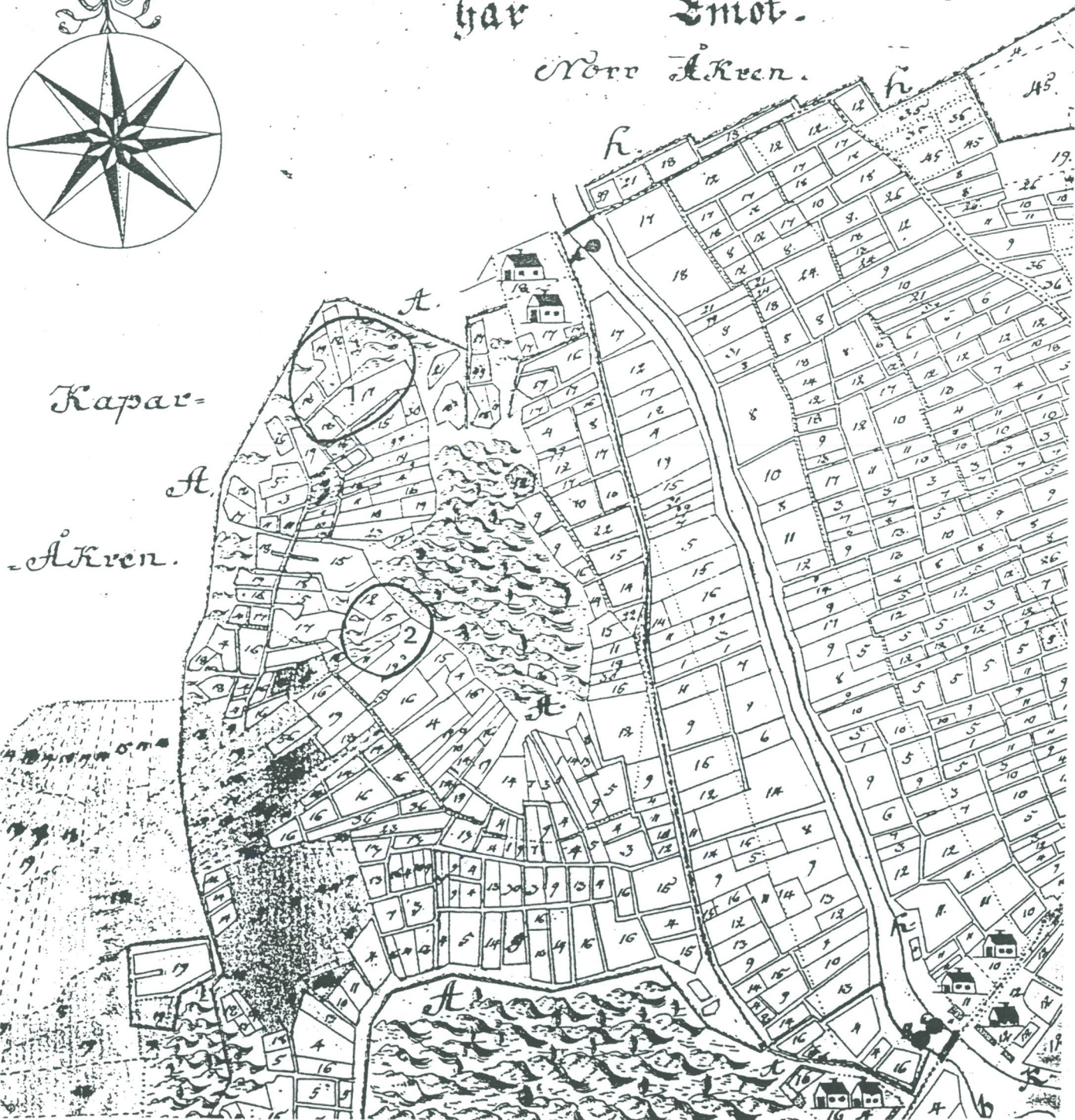
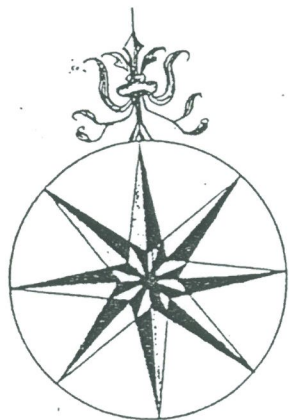

Figur 1. Utdrag från Finska lanmäteriets grundkarta, 13 33 09 Vöro.
 Provtagningsområdena markerade: 1-Pörnüllbacken, 2-Kaparkullen.

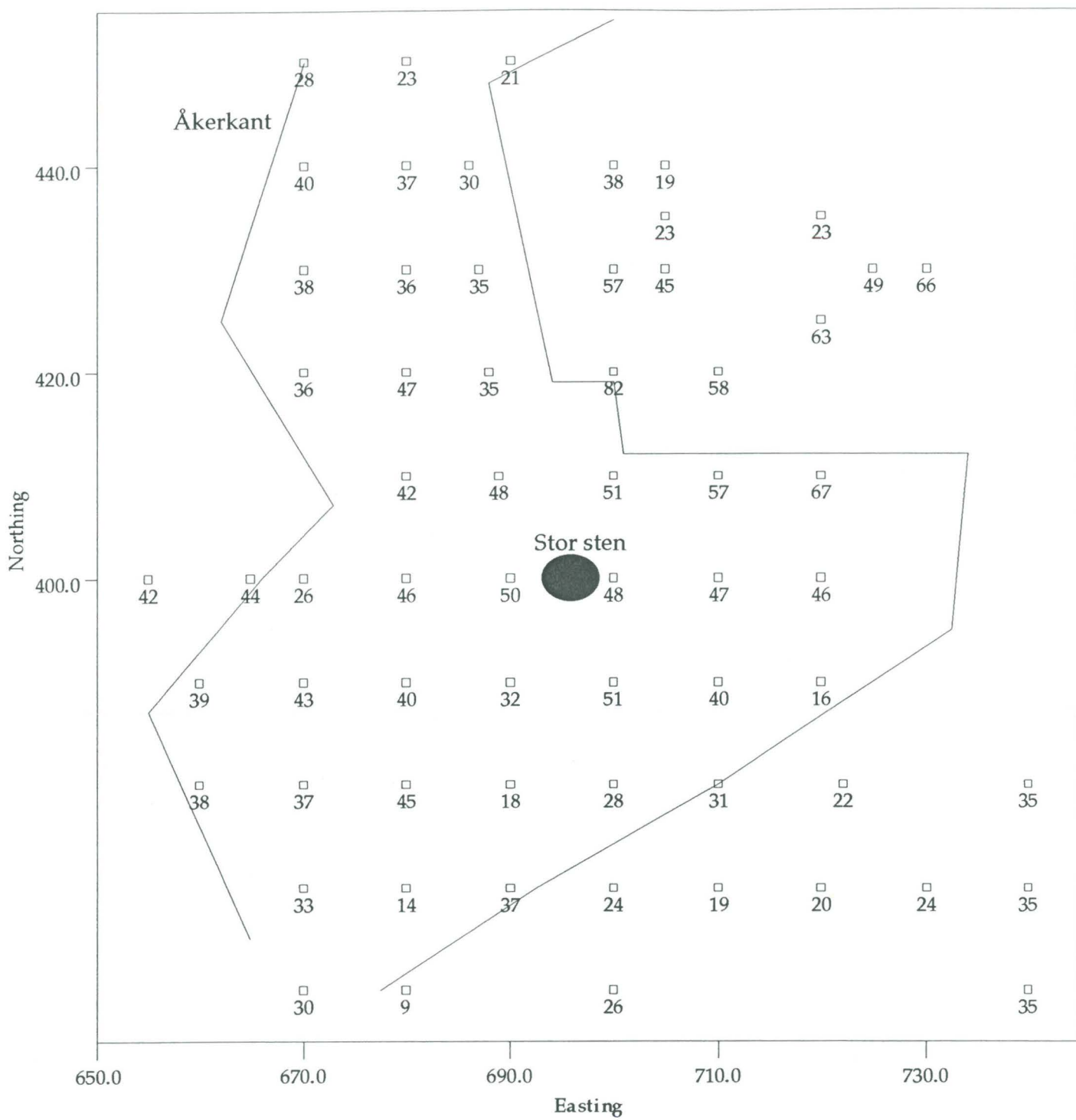
Jönella By's Ägor - Laga

Gar Smot.

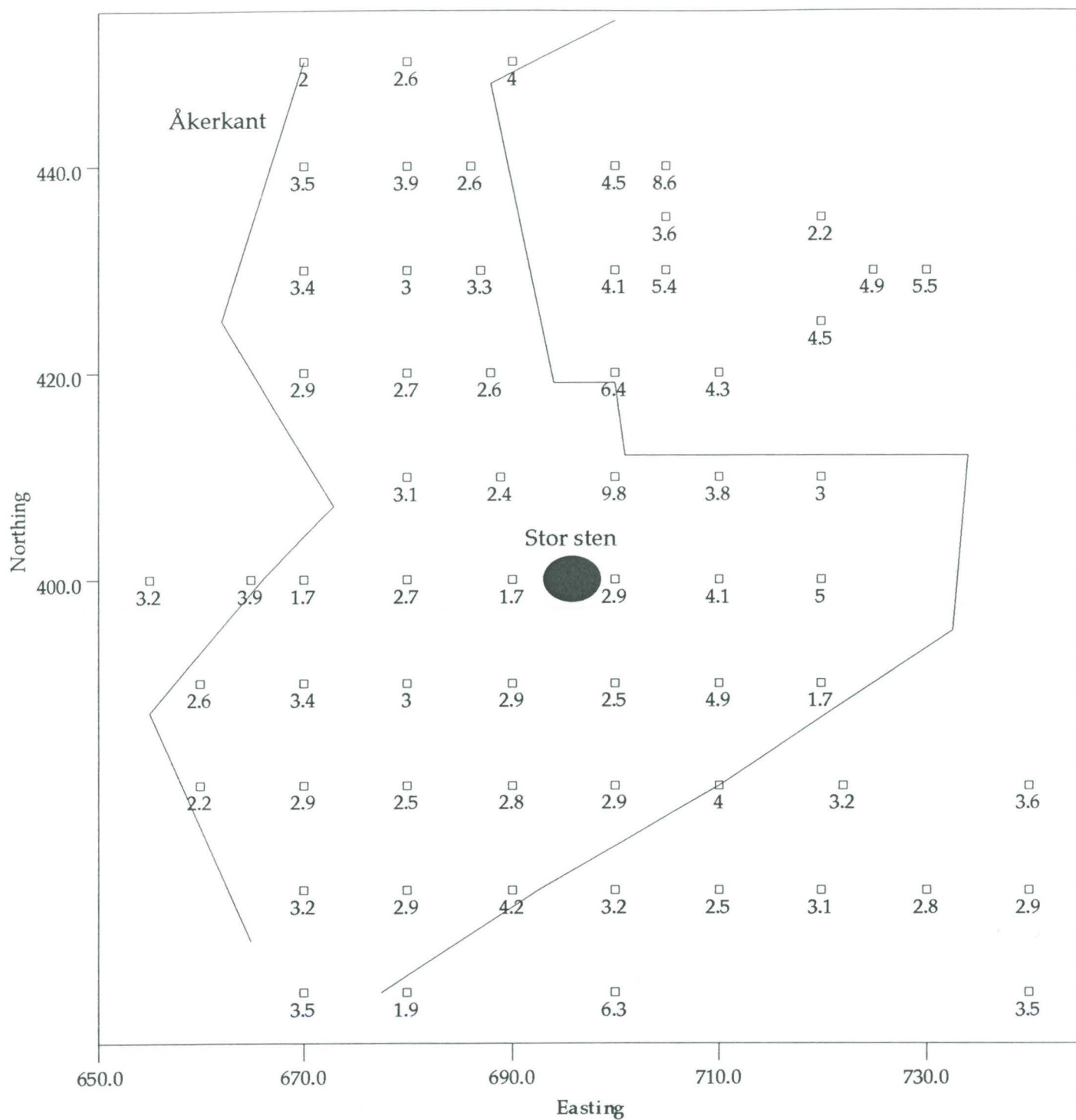
Noro Åkren.

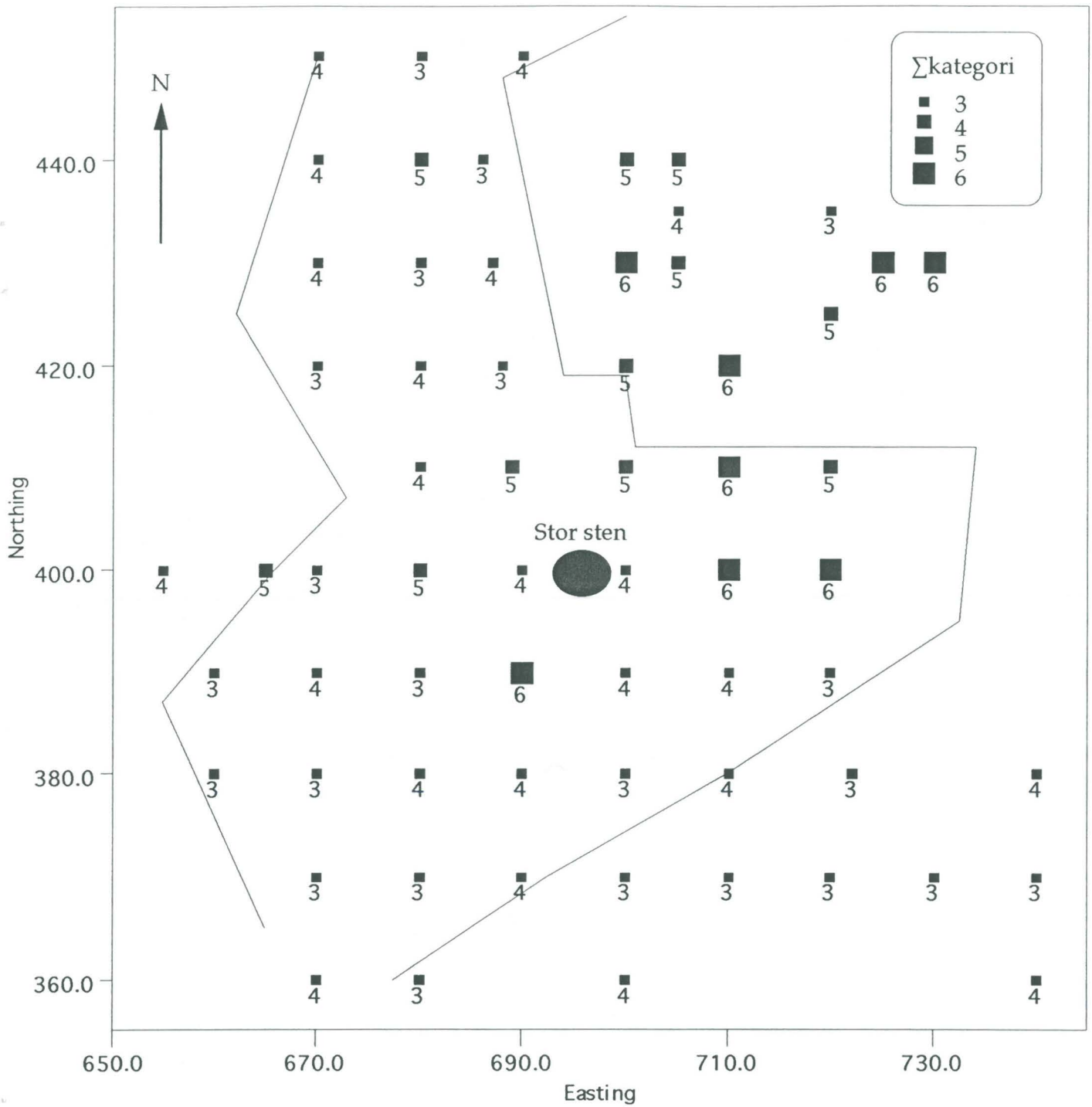
Figur 2. Utdrag från 1727-års skifteskarta. Provtagningsområdena markerade: 1-Pörnnullbacken, 2-Kaparkullen.

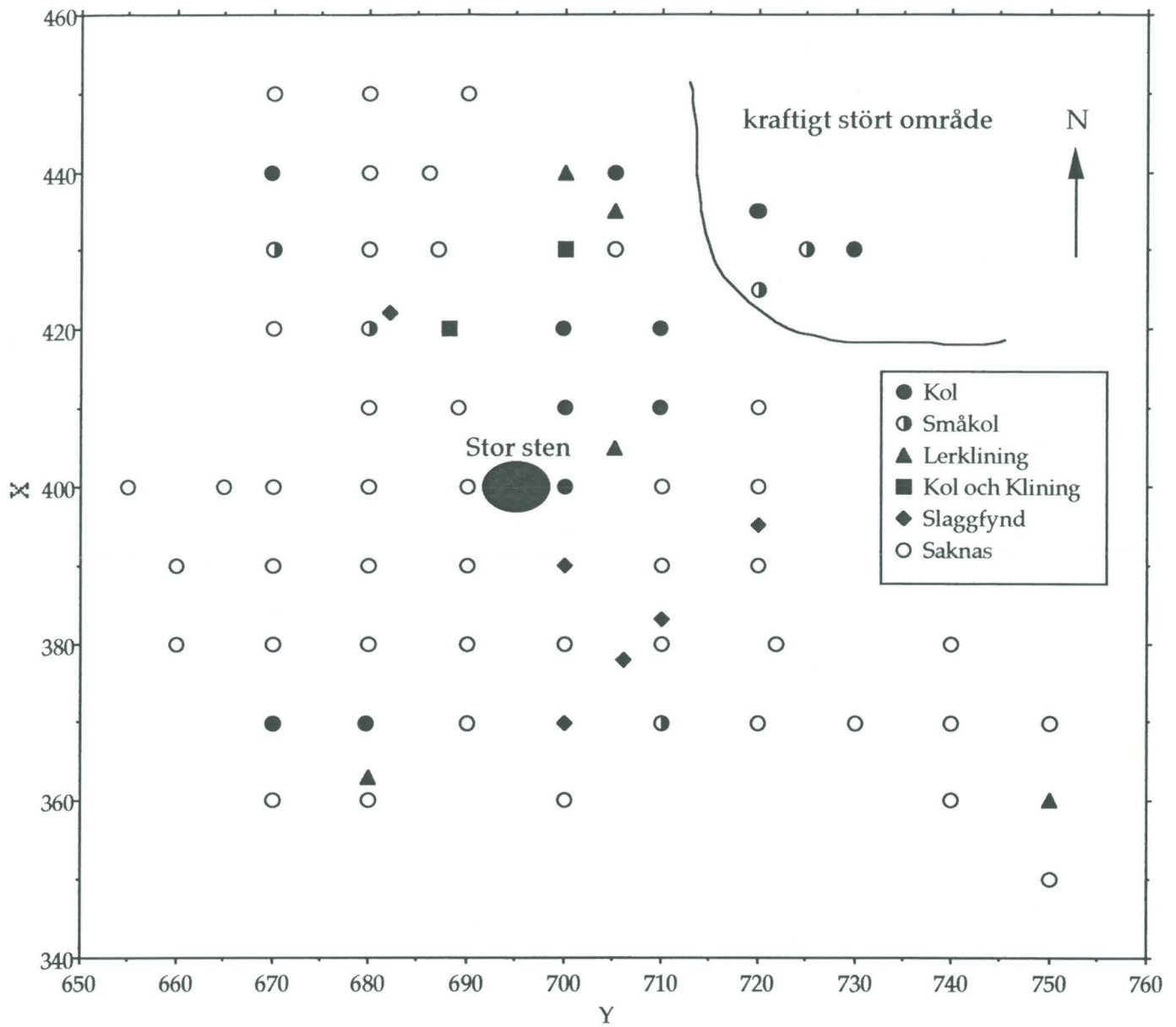
Figur 4. Pörnnullbacken. Magnetisk susceptibilitet hos proven inom undersökningsområdet. (SI-enhet)

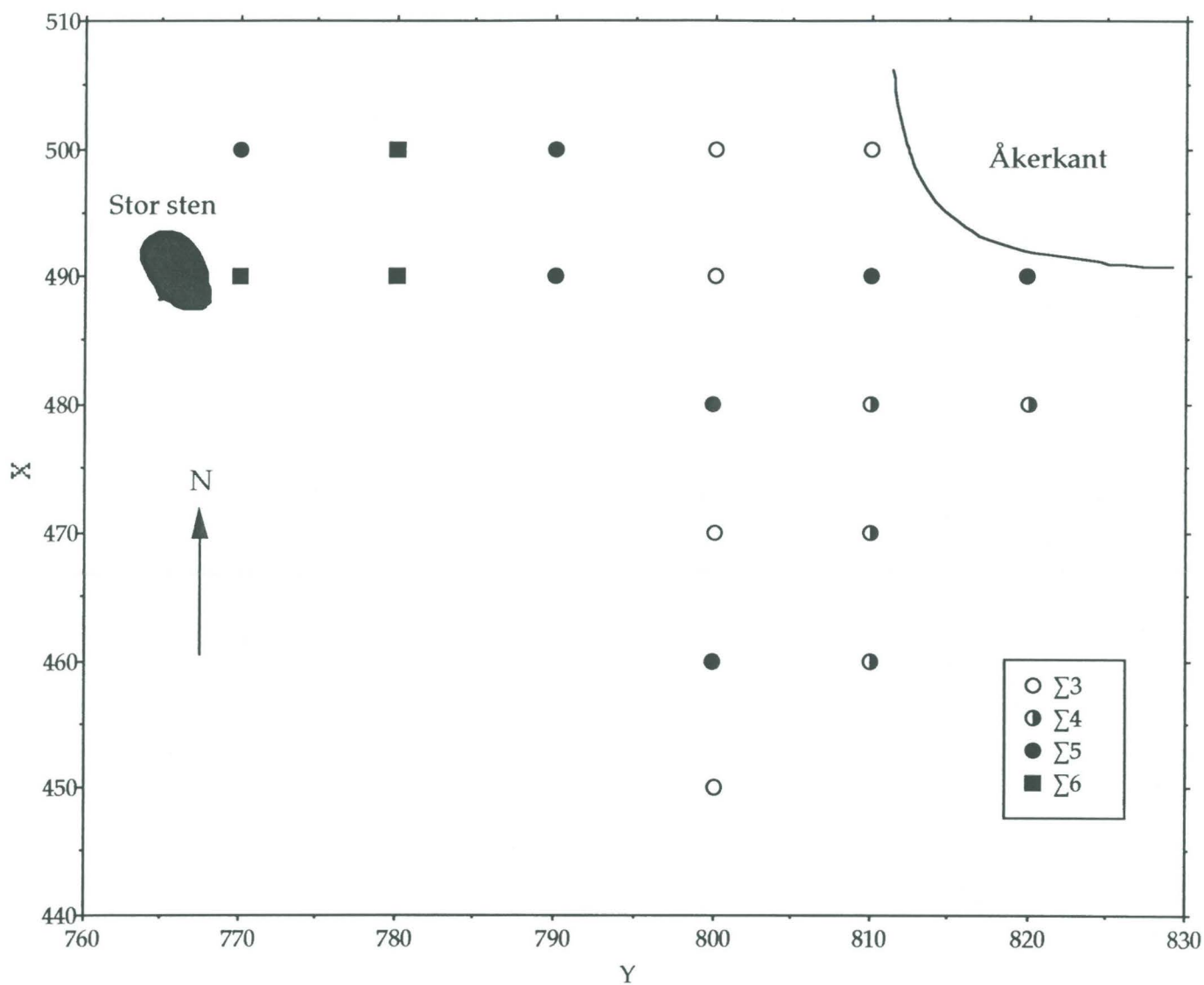
Figur 5. Pörnnullbacken. Glödförlusten (%) över undersökningsområdet

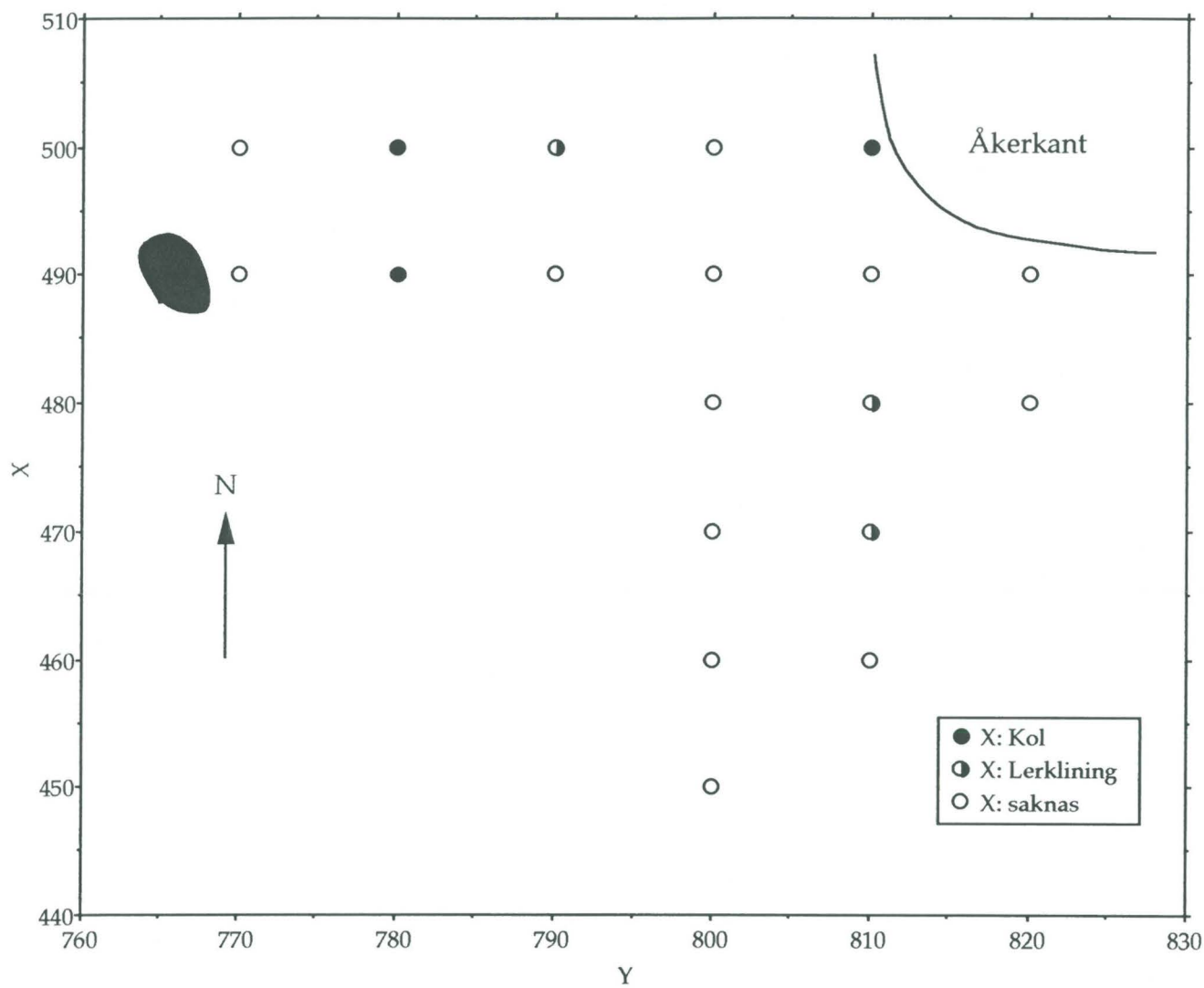
Figur 6. Pörnnullbacken. Data från resp analys delas in i två kategorier, 1=låg resp 2=hög som sedan summeras. Detta medför en förstärkning av ev förhöjningar i datamatrixen.

Figur 7. Pörnnullbacken. Övriga boplatsindikerande fynd

Figur 8. Kaparkullen. Data från resp analys delas in i två kategorier, 1=låg resp 2=hög som sedan summeras. Detta medför en förstärkning av ev förhöjningar i datamatriisen.

Figur 9. Kaparkullen. Övriga boplatssindikerande fynd.